

PORTRETUL UNUI CRITIC ȘI ISTORIC DE ARTĂ: RADU IONESCU

Mihaela VARGA

Am început să-l cunosc mai bine pe Radu Ionescu începând cu 1996. Până atunci, nu am comunicat, deși ne vedeam adesea, întrucât, până în 1992 am lucrat la Muzeul Colecțiilor de Artă, iar dânsul răspundea de colecția academicianului George Oprescu, expusă în muzeu – dar care are până în ziua de azi statutul de custodie, proprietarul fiind, după cum se știe, Academia Română. Radu Ionescu fiind executor testamentar al academicianului Oprescu și cercetător la Biblioteca Academiei Române, era, desigur, persoana cea mai indicată de a răspunde de colecție, ocupându-se direct de expunerea acesteia. Colecția fusese adăpostită, până la înființarea Muzeului Colecțiilor de Artă, în vila academicianului din Cotroceni, avându-l drept muzeograf pe Radu Ionescu, înainte și după moartea donatorului.

Se știe în ce condiții fusese organizat Muzeul Colecțiilor și cu câtă grabă fuseseră adunate aproape toate colecțiile bucureștene în noul sediu. Unul dintre cei mai acerbi critici ai noului muzeu era chiar Radu Ionescu, iar, din anul 1990, a avut posibilitatea, și a și folosit-o, de a-și exprima public opiniile, mai întâi în ziarul *Adevărul*, unde a publicat un articol prin care cerea desființarea muzeului și reîntoarcerea colecțiilor în vechile locuințe ale colecționarilor. Eu, însă, care am lucrat timp de zece ani în acel muzeu, învățasem să-l prețuiesc, să admir proporțiile desăvârșite ale clădirii, frumoasa priveliște pe care o oferea fiecare dintre ferestrele îndreptate spre primitoarea curte și să consider că nici o altă destinație n-ar fi potrivită pentru ceea ce fusese odinioară Casa boierului Romanit, prietenul Vodăi Ghica. În privința

colecțiilor știam că multe dintre ele nici nu aveau unde anume să fie reîntoarse. Între timp, prin retrocedarea clădirilor, numărul acestora a crescut. Așa s-a întâmplat ca mutarea colecției Hrandt și Beatrice Avakian în vila lui Take Ionescu să fie neinspirată și colecția, după o scurtă perioadă, să fie din nou mutată în mult hutilul muzeu. Acesta fusese motivul relațiilor noastre reci, pentru că se știe cât de categoric era Radu Ionescu în opiniile sale.

De altfel, și după ce ne-am împrietenit, am continuat să ne contrazicem pe acest subiect, deși în general, ambii evitam subiectele care ne opuneau prea drastic. În acest mod, un monarhist militant și o vajnică republicană au putut avea lungi conversații, în care eu mai mult serveam mingea la fileu pentru a-l determina să povestească cât mai mult. Nu numai opiniile politice ne deosebeau, ci aproape tot restul. Dânsul avea o autentică ținută aristocratică, eu sunt mai plebee. Domnul Petre Oprea, bunul său prieten încă din vremea studentiei, îmi spusese odată, pe la începutul anilor '80: „Drăguță, mătăluță și cu mine niciodată nu vom ști niște lucruri pe care cei ce s-au născut în anumite case, le știu din familie“. Observația era mult prea pertinentă pentru a nu o ține minte și ea îmi revenea adesea în minte când mai aflam de la Radu Ionescu despre destinația câte unui obiect obișnuit al marilor case și al meselor fastuoase de odinioară.

Se adăuga, sporind apartenența la o altă lume, și diferența de generație dintre noi, care lui Radu Ionescu i-a permis, de pildă, să locuiască în casa lui Constantin Argetoianu de la Breasta pe timpul bombardamentelor din vara lui 1944, când boierul oltean invitase mai

multe familii prietene să se refugieze acolo. Tânărul Radu Ionescu trebuie să fi fost dintre acei rari tineri care nu se închid în ghetoul de generație, cum îmi place mie să spun, pentru că era capabil să povestească cu duioșie multe din viața bunicilor lui, a părinților, a prietenilor acestora. Așa am aflat de rolul pe care bunica lui paternă, Aristia Ionescu Mihăiești, fiica lui Anton Chladek, l-a jucat în educarea lui George Oprescu, a cărui mamă nu avea mijloacele necesare și nici priceperea pentru a-i asigura un viitor pe măsura inteligenței lui. Doamna Ionescu n-a pregetat nici să pună o vorbă bună pe lângă Nicolae Titulescu, venit în vizită de rămas bun înaintea plecării lui la Geneva, așa cum se obișnuia pe vremea aceea în familiile de o anumită ținută. Ba chiar, i-a cerut în mod expres diplomatului, povestea Radu Ionescu, să-l ia pe lângă el într-un post la Liga Națiunilor. Mama lui, Eugenia, născută Mateescu, provenea, pe linie maternă, dintr-o familie boierească din Moldova care a dat, pe la începutul secolului trecut, câțiva înalți funcționari și deputați, dar tatăl dânzei ruinase averea, așa că tânăra s-a hotărât pentru o carieră puțin obișnuită unei tinere din acea vreme: medicina. Povestea Radu Ionescu că atunci când mama sa se prezenta la examenele din facultate, unii profesori o îndemneau să plece acasă, să aibă îndeletniciri mai potrivite pentru o tânără domnișoară. Tânăra domnișoară însă a participat la campania anti-tifos de pe frontul primului război mondial în echipa profesorului Cantacuzino, iar după pacea cu germanii, s-a urcat fără permisul necesar și fără bagaje în trenul denumit Take Ionescu, care i-a dus în Franța pe cei mai potrivnici adversari ai

impusei păci. Aici a continuat să participe la campaniile de front ale Crucii Roșii, merit recunoscut ulterior de guvernul francez. În perioada interbelică, Eugenia Ionescu, prima femeie chirurg mamoș din țară, a ocupat funcții înalte în administrația unui spital din capitală și a fost apoi director al unor maternități din provincie, unde s-a mutat pentru a proteja viața soțului ei, grav bolnav de inimă, soț care în cele din urmă nu a putut fi salvat. Așa a ajuns Radu Ionescu să urmeze liceul la Craiova, oraș de care s-a îndrăgostit iremediabil, și aici, după război, a intrat mama sa în politică, candidând pe listele Partidului Național Țărănesc. Această inițiativă a fost plătită de doamna Ionescu cu o închisoare executată la penitenciarul de femei din Craiova, fără a suferi și o condamnare. La eliberare însă, pentru că asistase la nașterea o țișancă, în timp ce fiul ei stătea la porțile închisorii. îngrijorat de întârziere, fără să știe ce se întâmplă, a fost din nou reținută și de astă dată judecată pentru practicare ilegală a medicinei (!).

S-au mutat apoi în București, unde Radu Ionescu începuse să frecventeze cursurile facultății nou înființate de George Oprescu, facultatea de istoria artei. Cele mai frumoase amintiri din această perioadă erau legate de practicile pe care le efectuau pentru fișarea monumentelor, deși condițiile de transport, cazare și hrană erau dintre cele mai precare. Dar lucrul efectuat sub directa îndrumare a academicianului Oprescu și al Theoderei Voinescu a fost decisiv în formarea acestei generații de istorici de artă, chiar dacă unii dintre ei nu s-au mai ocupat ulterior de arta medievală românească. Radu Ionescu, Petre

Oprea, Eleonora Costescu sau Malvina Urșianu, o altă prietenă din acea vreme, au avut traiectorii profesionale diferite, dar o anumită pecete a seriozității le este comună.

Vorbind de prietenii, acestea au fost întotdeauna foarte importante pentru Radu Ionescu. A fost înconjurat mereu de multă lume, din diverse cercuri profesionale sau sociale și din diverse generații, chiar mult mai vârstnice sau mult mai tinere. Despre prieteni vorbea întotdeauna cu o căldură pe care cei ce-l cunoșteau superficial, nu ar fi bănuțit-o. Cu mulți dintre aceștia susținea diverse activități nu numai ca istoric și critic de artă, ci și pe plan politic, social și filantropic¹. De altfel, pentru a-i contura întreaga activitate, la inițiativa domnului Petre Oprea, vom organiza, în luna octombrie a anului 2006, un seminar la care vom invita în afara istoricilor și criticilor de artă pe acești diverși colaboratori, sperând ca astfel să reușim procurarea materialului necesar unui volum.

Desigur că anii 1950, în țară, erau nu numai grei, dar și periculoși, din cauza campaniilor neîncetate prin care câte un segment al intelectualității sau al lumii de altă dată ajungea în detenție. Așa s-a întâmplat și cu Radu Ionescu, condamnat pentru un „delict” de comportament personal, care astăzi nu mai este delict. M-am străduit să îmi imaginez cum a putut Radu Ionescu, dotat natural cu acea alură aristocratică, să suporte rigorile închisoriei și să iasă de acolo parcă neatins în demnitatea sa. Nici un grad de încovoiere nu am putut constata, noi, cei ce l-am cunoscut, ca urmare a procesului și închisoriei, care s-au dorit cât mai umilitoare cu putință.

Înainte și după aceea, Radu Ionescu a continuat să fie o prezentă activă în rubricile plastice ale presei de atunci sau în revistele de specialitate, iar volumul pe care l-a publicat în 2002, intitulat *Despre pictura și sculptura românească* are ca subtitlu „articole și studii așa cum au apărut ele la vremea lor”, indicație clară că nimic nu a fost schimbat, iar în calitate de redactor al cărții care a avut toate aceste articole sub ochi, pot să confirm că nu a trebuit scos nici un cuvânt, nici măcar pe considerentul că devenise demodat.

Avea darul de a scrie într-o limbă românească clară, epurată de prețiozități, de arhaisme sau de neologisme riscate, și un stil direct, dar fără excесе sau familiarități. Judecățile sale plastice erau concise și hotărâte. După cum mărturisea, nu a scris decât despre artiștii plastici pe care-i prețuia, cu o singură mare excepție, așa că judecățile sale neiertătoare față de creația unor artiști nu au văzut lumina tiparului. Și aici era o reținere auto-impusă, din dorința de a nu fi nedrept. Nu era, în nici un caz, o rezervă datorată vreunei temeri, pentru că nu s-a ferit să atace prin presă și prin justiție chiar, atunci când a considerat că demersul este absolut necesar, așa cum s-a întâmplat cu acel febril descoperitor de „opere” brâncușiene.

Iubea nespus arta plastică românească, nu numai realizările ei de vârf, dar și unele lucrări ale unor artiști mai puțin apreciați de curentul principal al istoriografiei de artă românească. Iubea și prețuia nespus, dar se ferea – din nou acea reținere auto-impusă – de orice declarații lipsite de măsură, repugnându-i orice apropiere de vreun găunos discurs patriotard. Avea un dezvoltat simț al ridicolului care explică

și el, parțial, această rețineră. Dar merita auzit când lăuda Monumentul Aviatorilor al Lydiei Kotzebue sau statuia lui Eminescu de la Ateneu, cele mai frumoase monumente ale Bucureștilor, după opinia sa. Regreta că statuia lui Brătianu de Mestrovici, prin opoziția descendenților, nu a fost amplasată în locul pe care-l propusese, în micul parc dintre Ministerul Agriculturii și Spitalul Colțea. Desigur că acesta ar fi fost locul cel mai potrivit pentru această capodoperă a artei universale a secolului al XX-lea, mai ales că pe aceasta încă o mai posedăm, iar importanța sa ca monument istoric ar justifica la rândul ei o amplasare centrală.

În interiorul pe care și-l amenajase puteai admira prin intermediul obiectelor de artă și a multor „curiozități“ culturale, aspectele personalității sale: obiectele moștenite, între care frumoasa colecție de faianță franceză, mărturisind prețuirea pentru înaintașii din familia sa, cele câteva lucrări de Anton Chladek, străbunul asupra operei căruia s-a aplecat, Alexandru Ciucurencu, artist căruia i-a dedicat ultima sa monografie, o frumoasă pictură a prietenului său Traian Brădean, o acuarelă a Reginei Maria și multe alte lucrări de plastică, fiecare cu istoria ei, fiecare de valoare. O parte dintre acestea – să sperăm – își vor găsi locul în muzeul pentru care Radu Ionescu a făcut o donație prin testament.

Mărturisirea adesea că a avut șansa de a călători mult în străinătate, înainte și după 1990, mergând adesea la Paris, de care era legat afectiv și intelectual. Dar nu a ocolit Statele Unite sau Germania și nici... Sicilia, pe care o vizitase mai demult, dar și cu prilejul ultimului său revelion. Multe dintre discuțiile noastre s-au învățit în jurul romanului *Ghepardul*, de Giuseppe Tomasi di Lampedusa, neobosind, nici unul dintre noi, în a evoca minunatele descrieri ale Donnafugatei, dar și ale Siciliei, în general. Dar nici în țară nu trebuia să-l inviți de două ori pentru a merge la Deva sau Arad, la Bran sau Sinaia, cu prilejul vreunei sesiuni de comunicări, fiind mereu interesat de a vedea orice loc din țară. Am fost de trei ori împreună la Balcic, în ultimii trei ani. Ne-am plimbat pe toate aleile Grădinii Reginei Maria, pe mai toate străduțele din Balcic și am frecventat mai toate terasele de acolo, prilej de a admira din diferite unghiuri privilegiatul golf. Plănua, dânsul, care a publicat în ultimii patru ani de viață, patru volume, să pregătească un album despre Regina Maria. Un album pe gustul lui. Punând în evidență, dar cu multă măsură, tot ceea ce a făcut Regina Maria pentru artele noastre.

A plecat dintre noi așa cum și-ar fi dorit. Neîncovoiat, nici măcar de vreme, activ, cu plăcerea de a trăi și de a admira lucrurile frumoase.

Radu Ionescu

1 februarie 1930, se naște la București

1952 licență în Istoria și Teoria Artelor

1952 – 1958, cercetător științific la Institutul de istoria Artei al Academiei, secția artă modernă și contemporană

1959 – 1 mai 1990, cercetător principal la Academia Română

1992, Președinte al Comisiei Naționale ICOM

1993 – 2005, expert în artă românească și străină al Casei de licitații ALIS

• laureat ex aequo al Academiei Române cu Premiul Bogdan Petriceicu Hașdeu

• ofițer al Ordinului Național pentru Merit

• membru UAP, secția de critică, membru fondator Rotary, membru Jockey Club, președinte al Fundației Rudolf Schweitzer Cumpăna, consilier al Cenaclului de Arte Plastice al Medicilor „Ion Țuculescu“

• 14 decembrie 2005, București, se stinge din viață

Bibliografie selectivă

Opere de Anton Chladek puțin cunoscute, în „SCIA“, nr. 1-2, 1954

Nicolae Vermont (cu Amelia Pavel), Ed. Academiei, 1958

Catalogul desenelor românești din donația G. Oprescu, Academia R.S.R., 1965

R. Iosif, 1969

Abgar Baltazar, Convorbiri artistice, prefață și antologie de Radu Ionescu, Ed. Meridiane, 1974

Desenul și acuarela engleză, Ed. Meridiane, 1975

Sorin Ionescu, Ed. Meridiane, 1980

Catalog monografic G. Oprescu, 1981

Catalogul edițiilor bibliofile — donația C. Ionescu-Mihăiești, 1983

Nicolae Dărăscu (cu Vasile Florea), Ed. Meridiane, București, 1987

Alexandru Ciucurencu, 1987

Constantin Bulat (cu Alice Botez, Dan Grigorescu), Ed. Muzeul de artă al R.S.R., 1988

Lettres de Henri Focillon à Georges Oprescu, ed. Radu Ionescu, în „Revue roumaine d'histoire de l'art,

série Beaux-Arts“, XXIX, 1992

Un gând pentru Sever Frențiu, catalog, 1998

Viorel Cristea, Din jurnalul unui pictor naiv, Postfață de Radu Ionescu, Ed. Marineasa, Timișoara, 1999

Correspondance Valéry – Oprescu, ed. Radu Ionescu, în „Secolul 20“, 1995, nr. 7-12

Sorin Ionescu, București, 2001

Lucrurile de artă sunt oglinzi, în „Recitindu-l pe Brâncuși“, Ed. VOG, București, 2001

Despre pictura și sculptura românească, Ed. Maiko, București, 2002

Printre artiștii plastici contemporani, Ed. Maiko, București, 2003

Uniunea artiștilor plastici din România, Ed. UAP, București, 2003

Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Ed. Fundația Rudolf Schweitzer-Cumpăna, București, 2003

Alexandru Ciucurencu, Ed. Semne, București, 2004

Arta românească modernă și Franța, în „Umbre și lumini. Patru

secole de pictură franceză“, Muzeul Național de Artă al României, București, 2005

Filme de artă

Când fotografi erau pictori, scenariul (în colab.) și comentariul, r. Francisc Mraz – Premiul al II-lea la Festivalul filmului documentar de istorie și artă, Cotroceni; *Salutări din București*, scenariul și comentariul Radu Ionescu, r. Doru Segal; consilier sau co-scenarist la filmele Nicolae Grigorescu, Eustațiu Stoenescu, Vasile Grigore, Dan Hatmanu, Sever Frențiu, G. Oprescu, Castelul Peleş.